

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Пенсійне забезпечення у системі соціального захисту населення»

Студента 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Соколяця Павла
Вікторовича

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Кукурудз Оксана
Михайлівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1.Теоретичні основи пенсійного забезпечення	6
1.1. Сутність та значення пенсійного забезпечення.....	6
1.2. Характеристика видів пенсійного забезпечення.....	9
Розділ 2.Аналіз пенсійного забезпечення в Україні.....	16
2.1.Фінансове забезпечення Пенсійного фонду.....	16
2.2. Фінансування та стан недержавного пенсійного забезпечення.....	26
Розділ 3. Шляхи вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні.....	33
3.1. Проблеми фінансування соціальної сфери України.....	33
3.2. Шляхи вдосконалення та розвитку пенсійного забезпечення в Україні.....	39
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Пенсійне забезпечення є найважливішою складовою соціального захисту населення України, що викликано як значною часткою людей пенсійного віку, так і найбільшою часткою витрат на пенсійне забезпечення у державних витратах на заходи соціального спрямування. Низький рівень пенсій переважної більшості непрацездатних, недотримання принципів соціальної справедливості, соціального страхування, постійний дефіцит коштів Пенсійного фонду свідчить про неефективність системи пенсійного забезпечення України. Такий стан пенсійної системи обумовлений, з одного боку, негативними соціально-економічними умовами, зокрема спадом виробництва, зростанням безробіття, низькою часткою заробітної плати у ВВП, значним обсягом тіньового сектора. З іншого боку, суттєві недоліки містяться у механізмі нарахування і призначення пенсій. Вони полягають у невідповідності розмірів виплат темпам росту економіки, трудовому вкладу і сумі сплачених внесків. Прогнозовані негативні демографічні тенденції вимагають як диверсифікації джерел забезпечення відповідного добробуту непрацездатних громадян у напрямі розвитку накопичувальних складових, так і вдосконалення солідарної системи пенсійного забезпечення.

Основними дослідженнями, пов'язаними з проблемами розвитку пенсійної системи та визначенням її місця в системі соціального захисту населення, є праці таких відомих вчених, як: В. Андрєєва, В. Базилевича, Н. Бахмача, В. Безугла, М. Бойка, В. Вінера, І. Гнибіденка, В. Грушка, І. Загорулька, Б. Зайчука, О. Залєтова, С. Лаптевої, Е. Лібанової, С. Лондара, Б. Надточія, С. Онишка, В. Опаріна, О. Палія, М. Ріппи, В. Роїка, В. Рудика, І. Сироти, Б. Сташківа, Л. Ткаченка, П. Щесова, С. Юрія, В. Яценка. Основними об'єктами їх досліджень є сутність пенсійної системи та пенсійного страхування в соціальному забезпеченні суспільства.

Водночас залишаються недостатньо дослідженими питання щодо визначення теоретичної сутності пенсійного забезпечення, стану та

відповідності пенсійної системи України сучасним економічним і демографічним тенденціям.

Відсутність науково обґрунтованої та дослідженої на прикладах концепції реформування пенсійного забезпечення не дає змоги вирішити проблеми, які уповільнюють процес реформування пенсійної системи. Для України, як і для інших країн, актуальною є проблема скорочення населення, його старіння і зростання навантаження на Пенсійний фонд України.

Мета роботи полягає в дослідженні сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні, як основної складової соціального захисту населення.

Реалізація цієї мети обумовила необхідність постановки і вирішення наступних завдань:

- дослідити сутність та роль пенсійного забезпечення в системі соціального захисту населення;
- проаналізувати пенсійні виплати та їх джерела;
- визначити основні форми пенсійного забезпечення в інших країнах;
- дослідити шляхи реформування та вдосконалення розвитку пенсійного забезпечення;
- дослідити теоретичні засади державного регулювання процесів реформування пенсійної системи;

Об'єктом дослідження є кошти Пенсійного фонду України та недержавних пенсійних фондів в системі соціального захисту населення.

Предметом дослідження виступає сукупність соціально-економічних відносин системи пенсійного забезпечення в процесі формування та використання фондів грошових коштів.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою випускної кваліфікаційної роботи виступають положення сучасної економічної теорії, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених в області дослідження проблем пенсійного забезпечення і функціонування пенсійної системи.

У процесі дослідження використано діалектичний метод наукового

пізнання, а також загальнонаукові методи пізнання: методи теоретичного узагальнення, комплексного аналізу, порівняння та системного підходу (для дослідження та обґрунтування закономірностей формування трирівневої пенсійної системи в Україні), метод синтезу (при аналізі вітчизняного і світового досвіду формування системи пенсійного забезпечення), методи статистичного та математичного аналізу (при здійсненні прогнозування діяльності недержавних пенсійних фондів).

Інформаційну базу дослідження складають: Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, матеріали монографічних досліджень та наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених, періодична література, статистичні дані Державної служби статистики України, офіційні звіти та аналітичні публікації Пенсійного Фонду України, Європейського Союзу, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні поняття «пенсійне забезпечення», конкретизації чинників, що впливають на його функціонування, формування закономірностей розвитку та взаємозв'язку пенсійного забезпечення з іншими соціальними інститутами.

Результатидосліджень були опубліковані у статті «Пенсійне забезпечення у системі соціального захисту населення» в збірнику «Фінансова система України» (2018 р.).

Структура та обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел джерел та додатків. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи – 57 сторінок друкованого тексту, включає 6 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел з 70 найменувань та 2 додатки.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Сутність та значення пенсійного забезпечення

Однією з головних гарантій фінансового забезпечення непрацездатних громадян є пенсійне забезпечення, що являє собою матеріальну допомогу особам, які не здатні утримувати себе самостійно, та впливає з самої сутності соціальної функції держави.

В юридичній літературі досить детально розглянуто питання пенсійного забезпечення, зокрема «пенсія». Наприклад М.Л. Захаров вважає що «пенсія» - це грошове забезпечення що виплачується пенсіонерам і непрацездатним безкоштовно за рахунок суспільних фондів споживання у зв'язку з їх трудовою або іншою корисною для суспільства діяльністю в минулому, яке є основним джерелом для існування. Дещо інакше розглядає поняття «пенсія» В.А. Ачаркан – як «грошове утримання», що отримують громадяни із суспільних фондів споживання у випадках постійної або стійкої непрацездатності або презюмованої в зв'язку із вислугою років, за віком або встановленої медичним обстеженням для визначення інвалідності пенсія призначається громадянам за їх колишню працю або суспільно корисну діяльність і є для них постійним та основним джерелом засобів існування. Власне визначення формулює Т. В. Кравчук: пенсійне забезпечення – це форма матеріального забезпечення фізичних осіб – суб'єктів як загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсій та соціальних послуг, які формуються за рахунок страхових внесків, що сплачуються за кошт юридичних та/або фізичних осіб, державного й місцевого бюджетів, цільових фондів, та акумулюються на банківських рахунках Пенсійного і Накопичувального фондів, недержавних пенсійних фондів, банківських установ»[51]. А. А. Казанчан під пенсійним забезпеченням розуміє вид соціального забезпечення населення, який пов'язаний із виплатою щомісячних і, як правило, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних найбільш

несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством. На законодавчому рівні поняття «пенсія» закріплено в Законі України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» №1058-IV від 31.08.2018 як щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законодавством пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують члени її сім’ї [47]. Також, пенсія визначається як щомісячна грошова виплата фізичним особам із спеціально створених для цього Пенсійних фондів на умовах і в порядку передбаченими чинними нормативними актами; основний найбільш масовий вид соціального забезпечення головне джерело засобів існування для пенсіонерів; щомісячна пенсійна виплата, що здійснюється з солідарної системи у разі досягнення застрахованою особою пенсійного віку чи визнання її інвалідом та за умови втрати годувальника.

З вищенаведених тлумачень стає очевидним, що основними рисами пенсій є: регулярний характер, систематичність виплат, періодичність, виплати проводяться у випадках, визначених законодавчо, індивідуальний для кожного отримувача характер, виражені у певному зовнішньому грошовому виразі. Дані ознаки пенсій визначають їхню юридичну сутність, а також визначають певні обставини життя людини з настанням яких пенсії виплачуються, а інколи наводяться й джерела грошових коштів, з яких здійснюються забезпечення пенсійними виплатами. Формулюючи сутність, охоплюючи основні ознаки пенсії наведені визначення демонструють її загальний характер, оскільки велика частина з них була сформульовано за часів неринкової економічної системи та у відповідності до сучасних процесів реформування пенсійної системи в Україні, вони потребують детальних з’ясування. Отже, пенсія – це періодична грошова виплата, яка призначається у відповідності до встановлених законодавчо правил громадянам, що досягли встановленого законом пенсійного віку чи

трудового стажу встановленої тривалості довічно, або у зв'язку з їх інвалідністю чи втратою годувальника з коштів Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування та Державного бюджету. Також, з практичної точки зору пенсійним забезпеченням являє собою матеріальну допомогу, що надається з Пенсійного фонду України та Державного бюджету відповідно до встановлених законодавчо правил особам пенсійного віку і непрацездатним громадянам, а також тим які втратили годувальника з огляду на реально існуючу необхідність надавати таким громадянам утримання за рахунок коштів виділених на ці цілі державою. Це поняття є достатньо вичерпним, так як визначає суб'єктів та об'єктів пенсійного забезпечення. Пенсійне забезпечення є однією з найважливіших складових державної системи соціального захисту населення і наочно демонструє типові ознаки цієї більш складної системи, що є сукупністю взаємопов'язаних фондів грошових коштів, установ та організацій, суб'єктів, різновидів пенсійного забезпечення, законів, нормативно-правових актів. Пенсійне забезпечення виступає однією з основних гарантій соціальної держави для людини, зміст якого - підтримка матеріального благополуччя громадян.

Однією з форм управління ризиком непрацездатності людини є пенсійне страхування, що існує як різновид соціального страхування, і має на меті захист від специфічного виду соціально-економічного ризику – втрати працездатності в результаті настання старості, інвалідності або втрати годувальника. Виходячи з цього, головним завданням системи пенсійного забезпечення є попередження соціальних ризиків шляхом їхнього страхування та амортизації. Але, варто пам'ятати, що страхування в змозі покрити тільки певну частку ризиків, оскільки є ризики, яким важко запобігти (інвалідність, утрата годувальника). Основним джерелом фінансового забезпечення пенсійної системи є кошти солідарної системи, оскільки вона є загальнообов'язковою та охоплює все населення країни, тоді як кошти, отримані з інших джерел, – лише додатковий фінансовий ресурс.

Тому основною формою фінансового забезпечення пенсійної системи в Україні є фінансування за рахунок єдиного соціального внеску[14].

Щодо ж суті пенсійного забезпечення, то необхідно зазначити, що більшість авторів поділяють думку про те, що пенсійне забезпечення є найважливішою й невід'ємною частиною соціального забезпечення, а те, також, є складовою системи соціального захисту населення, і по сутності воно є матеріальним забезпеченням людей, котрі в силу об'єктивних причин не здатні самі забезпечити своє існування. Воно здійснюється державою, за умови, що пенсія зароблена, а також у випадках, передбачених законодавчо, коли людина не змогла заробити пенсію. Сам працівник може фінансувати свою пенсію через систему державного чи недержавного пенсійного страхування. Пенсії формуються у солідарній системі, у накопичувальній державній та недержавній системах. У солідарній системі пенсії різняться за законодавчою підставою їх виплати: у зв'язку з настанням старості, інвалідності, при втраті годувальника. У накопичувальній системі передбачено довічну пенсію та пенсію на визначений період.

Отже, пенсійне забезпечення є невід'ємною складовою соціального забезпечення населення, базовою гарантією розвитку суспільства, оскільки включає одночасно інтереси як працездатного, так і непрацездатного населення. Саме пенсійне забезпечення розглядається як особливий складовий елемент соціальної функції держави і, разом з тим, як сукупність методів задоволення матеріальних потреб тих верств населення, які, відповідно до чинного законодавства, мають право на отримання пенсії.[69]

1.2. Характеристика видів пенсійного забезпечення

Пенсійне забезпечення нерідко виступає найсуттєвішим або взагалі єдиним джерелом матеріального забезпечення непрацездатних громадян. Для непрацездатних пенсіонерів пенсія фактично стає основним джерелом їх існування. Відповідно до ст. 46 Конституції України, пенсія має забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [29].

Відповідно до Закону України "Про пенсійне забезпечення" № 1788-ХІІ від 25.07.2018 державні пенсії поділяються на декілька видів (див.рис.1.1):

Складено автором за джерелом [49]

Рис.1.1. Види державних пенсій

Іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні, мають право на пенсію нарівні з громадянами України на умовах, передбачених законодавством або міждержавними угодами.

Пенсійне забезпечення громадян України, що проживають за її межами, провадиться на основі договорів (угод) з іншими державами.

У тих випадках, коли договорами (угодами) між Україною та іншими державами передбачено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві, то застосовуються правила, встановлені цими договорами (угодами).

Особам, які мають одночасно право на різні державні пенсії, призначається одна пенсія за їх вибором, за винятком пенсій інвалідам внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, що їх вони дістали при захисті Батьківщини або при виконанні інших обов'язків військової служби, або

внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку.

Пенсією за віком прийнято називати таку пенсію, яка встановлюється з досягненням певного віку та одночасною наявністю необхідного стажу роботи. Вік, який дає право на пенсію за віком зазвичай зветься пенсійним. Термін “пенсійний вік” у законодавстві не вживається. Натомість у кожному випадку називається вік, із досягненням якого призначається пенсія за віком. Введення цього терміна охоплює декілька віків. Пенсійний вік, як і тривалість стажу, встановлюється законом. Право на пенсію за віком нерозривно пов'язане з трудовою діяльністю людини. Досягнення пенсійного віку служить підставою для припинення трудових відносин працівників із роботодавцями, через що у держави виникає необхідність пенсійного забезпечення громадян.

Пенсія за віком - головний вид матеріального забезпечення непрацездатних громадян. У загальній чисельності пенсіонерів (11,71млн осіб) 8.91млн - пенсіонери за віком [3]. Відповідно до статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» №1058-IV від 31.08.2018, особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення 60-річного віку, та починаючи з 1 січня по 31 грудня 2018 року право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років мають особи за наявності страхового стажу не менше 25 років [47]

Пенсія за віком відрізняється від інших видів пенсійного забезпечення, приміром, від пенсії з інвалідності та за вислугу років. Вона відрізняється від пенсії з інвалідності тим, що її призначення не залежить від фактичного стану працездатності людини. Пенсію за віком не важко відрізнити і від пенсії за вислугу років, хоч обидві ці пенсії встановлюються незалежно від фактичного стану працездатності. Різниця полягає в тому, що для отримання пенсії за віком є необхідним певний вік, а право на пенсію за вислугу років зазвичай не передбачає досягнення будь-якого віку.

Пенсії за віком призначаються в розмірі 55 процентів заробітку, але не нижче мінімального розміру пенсії. За кожний повний рік роботи понад 25 років чоловікам і 20 років жінкам пенсія збільшується на 1 процент заробітку, але не менш як на 1 процент мінімального розміру пенсії.

Працівникам, зайнятим на роботах зі шкідливими умовами праці, та працівників, зайнятих на підземних і відкритих гірничих роботах та в металургії, за кожний рік роботи, яка дає право на пенсію на пільгових умовах, пенсія збільшується на 1 процент заробітку.

Мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється у розмірі мінімального споживчого бюджету. В умовах кризового стану економіки та спаду виробництва мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється у розмірі не нижче межі малозабезпеченості. Мінімальний розмір пенсії за віком підвищується у зв'язку із збільшенням величини вартості мінімального споживчого бюджету чи межі малозабезпеченості.

Пенсія по інвалідності призначається особам, які повністю або частково втратили здоров'я, незалежно від того, коли настала інвалідність - у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи. Вона є одним із видів соціального захисту непрацездатних. Її можна визначити як щомісячні грошові виплати з Пенсійного фонду, призначувані в разі встановлення медичним органом однієї з трьох груп інвалідності, які тягнуть повну або часткову втрату працездатності внаслідок трудового каліцтва, професійного чи загального захворювання, з інших причин.

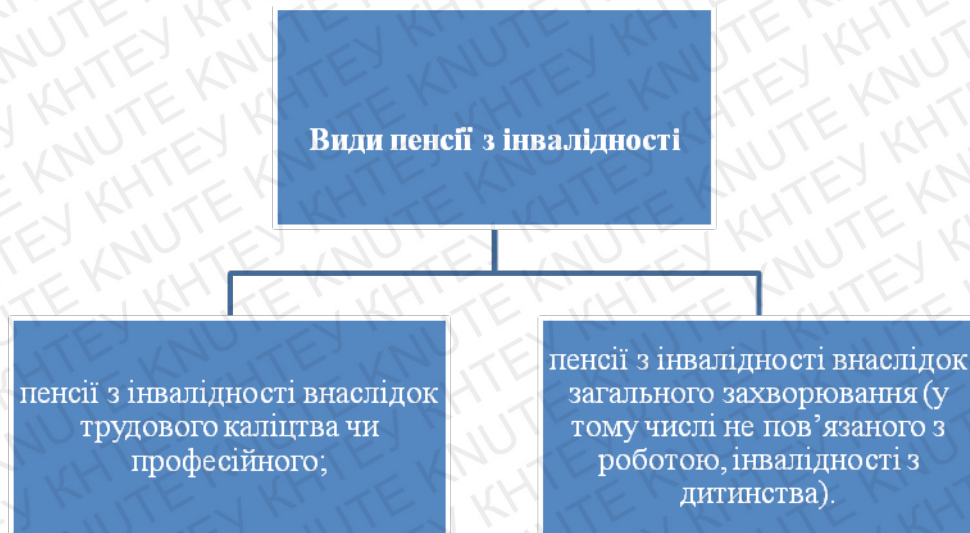
Згідно з Законом “Про основи соціальної захищеності інвалідів України” №875-ХІІ від 20.01.2018, інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, обумовленим захворюванням, наслідків травм чи уроджених дефектів, що приводять до обмеження життєдіяльності, до необхідності соціальної допомоги й захисту [50].

Встановлення інвалідності проводять МСЕК, функції яких регламентуються спеціальною інструкцією “Про встановлення груп

інвалідності”, затвердженою Міністерством охорони здоров’я України та узгодженою з Федерацією профспілок України.

Залежно від ступеня втрати працездатності інвалідність диференціюється на три групи: I, II та III.

Законодавство про пенсійне забезпечення вирізняє два види пенсії з інвалідності залежно від причин інвалідності (див. рис.1.2):

Складено автором за джерелом [49]

Рис.1.2. Види пенсії по інвалідності

Пенсії по інвалідності призначаються незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Пенсія за вислугу років є щомісячною виплатою з пенсійного фонду й інших джерел фінансування, що призначаються довічно в розмірі, порівнянному з минулим заробітком, особам, які мають установлений законом спеціальний трудовий стаж (вислуга років).

Соціальні пенсії - пенсії особам, які не мають необхідного стажу для призначення звичайної пенсії. Соціальні пенсії характеризуються тим, що: право на них мають незастраховані особи; вони фінансуються з державного бюджету; їх мета – матеріальна підтримка осіб, що її потребують. Соціальні пенсії призначають у таких розмірах (див. табл.1.1):

Розміри звичайної пенсії у Пенсійній системі України

Таблиця 1.1

Розміри звичайної пенсії
а) 30 % мінімального розміру пенсії за віком: особам, які досягли пенсійного віку і не набули права на трудову пенсію без поважних причин;
б) 50 % мінімального розміру пенсії за віком: особам, які досягли пенсійного віку і не набули права на трудову пенсію з поважних причин; інвалідам III групи;
в) 100 % мінімального розміру пенсії за віком: інвалідам II групи; дітям-інвалідам віком до 16 років;
г) 200 % мінімального розміру пенсії за віком: інвалідам I групи; матерям, яким присвоєно звання "Мати героїня".

Складено автором за джерелом [6]

Умови, норми та порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, а також осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, поліцейських та членів їхніх сімей встановлюються Законом України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" №2262-XII від 31.08.2018. Їм надається також право на одержання пенсій на підставах, передбачених законодавством, незалежно від місця проходження військової служби. При цьому всі види грошового забезпечення військовослужбовців, а також осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, поліцейських враховуються нарівні із заробітною платою робітників і службовців.

Існують особливості пенсійного забезпечення працівників, зайнятих на підземних і відкритих гірничих роботах та в металургії. Працівники, безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних і відкритих гірничих роботах (включаючи особовий склад гірничорятувальних частин) по видобутку вугілля, сланцю, руди та інших корисних копалин, на будівництві шахт і рудників та в металургії, - за списком робіт і професій, затверджуваним Кабінетом Міністрів України, мають право на пенсію незалежно від віку, якщо вони були зайняті на цих роботах не менше 25

років, а працівники провідних професій на цих роботах: робітники очисного вибою, прохідники, вибійники на відбійних молотках, машиністи гірничих виймальних машин, сталевари, горнові, агломератники, вальцювальники гарячого прокату, оброблювачі поверхневих дефектів металу на гарячих дільницях, машиністи кранів металургійного виробництва, - за умови, якщо вони були зайняті на цих роботах не менше 20 років. Такий же порядок пенсійного забезпечення поширюється і на працівників, безпосередньо зайнятих повний робочий день на підземних роботах (включаючи особовий склад гірничо-рятувальних частин) на шахтах по видобутку вугілля, сланцю, руди та інших корисних копалин, що реструктуризуються або знаходяться в стадії ліквідації, але не більше 2 років.

Умови, норми та порядок пенсійного забезпечення громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, визначаються Законом "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" №796-ХІІ від 17.07.2018 [52].

Отже, пенсійне забезпечення в Україні є формоутворюючим елементом системи соціального захисту населення і охоплює непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким здійснюються у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій та державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та інвалідам.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Фінансове забезпечення Пенсійного фонду України

Бюджет Пенсійного фонду – план утворення і використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел, визначених законодавством.

Протягом останніх років набуло актуальності питання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, зокрема порушення принципу економічної залежності видатків на споживання від отриманих доходів і ВВП, дисбаланс розвитку системи пенсійного забезпечення в рамках його дохідної і видаткової частин. За таких умов особливої уваги потребують питання збалансованості бюджету Пенсійного фонду України, а також пошук резервів зростання дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України.

Пенсійний фонд України – центральний орган виконавчої влади, що здійснює керівництво й управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії і готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування і виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійснює контроль за цільовим використанням коштів ПФУ. Пенсійний фонд України вносить у встановленому порядку міністру праці та соціальної політики України пропозиції з питань формування державної політики у сфері пенсійного забезпечення і соціального страхування, забезпечує її реалізацію [53].

У процесі своєї діяльності Пенсійний фонд формує доходи, за рахунок яких він покриває свої витрати. Доходи Пенсійного фонду являють собою ту основну складову складного механізму функціонування Фонду, без якої неможлива його діяльність.

Джерелами формування коштів Пенсійного фонду є:

- 1) надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове

державне пенсійне страхування, у розмірах, визначених законом, крім частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування;

2) інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

3) кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених законодавством; кошти, сплачені виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду та послуг недержавним пенсійним фондам - суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення;

4) суми від фінансових санкцій та пені (крім сум пені, сплачених роботодавцем за несвоєчасне перерахування з його вини сум страхових внесків застрахованої особи до накопичувальної системи пенсійного страхування), застосованих відповідно до законодавства: до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення;

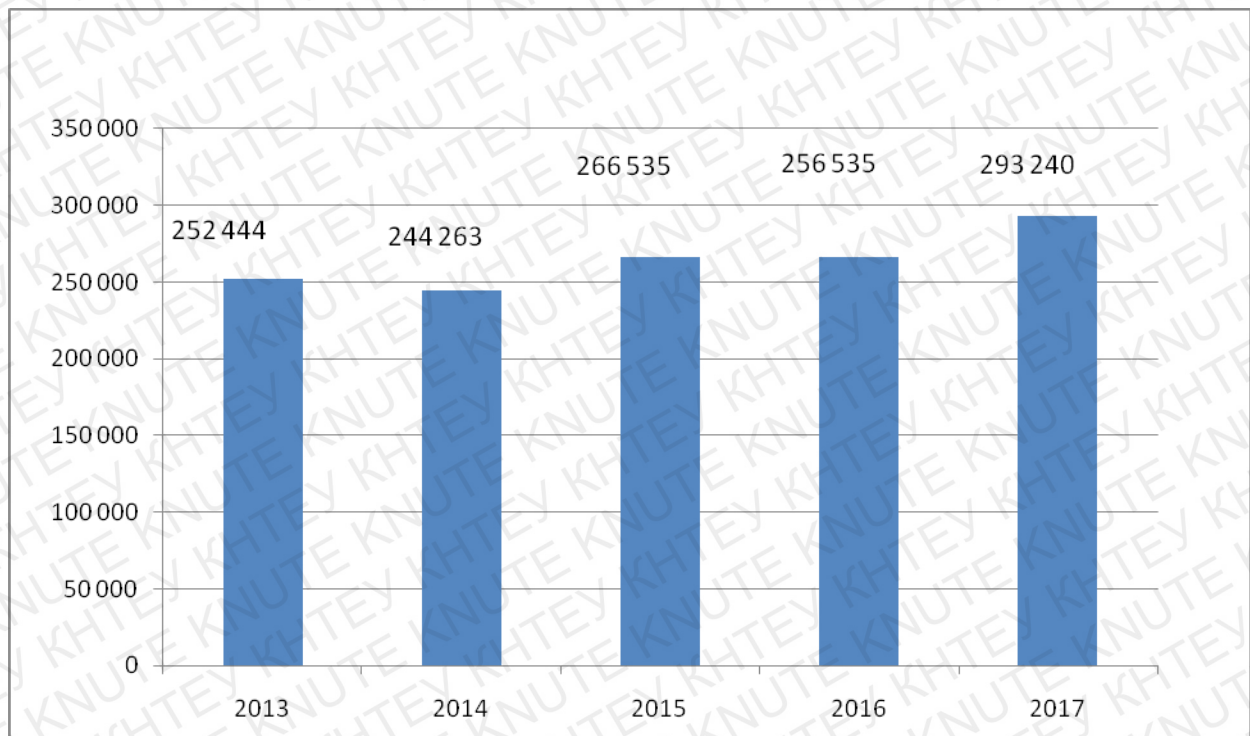
5) благодійні внески юридичних та фізичних осіб;

6) добровільні внески;

7) інші надходження відповідно до законодавства.

Кошти Пенсійного фонду не включаються до складу Державного бюджету України.

Визначивши джерела формування, значимість та необхідність формування доходів Пенсійного фонду України, проведемо аналіз доходів ПФУ за 2013-2017 роки.

Складено автором за джерелами[15, 16, 17, 18, 19]

**Рис. 2.1. Динаміка доходів Пенсійного фонду України за 2013-2017 рр.,
млн. грн.**

За даними рисунку 2.1, можна спостерігати зменшення доходів Пенсійного фонду України впродовж 2013-2014 років. Так, у 2014 році доходи ПФУ знизились на 3,24%. Це є негативним явищем у кризовий період, оскільки доходи зменшились за рахунок зменшення надходжень від єдиного соціального внеску та відрахувань із Державного бюджету і внесків роботодавців та працівників. Значне залучення позик в 2014 році у розмірі 969 млн. грн., в певній мірі збільшило доходи та зменшує дефіцит бюджету Пенсійного фонду. В 2015 році доходи Пенсійного фонду збільшились на 9,12%, через збільшення надходжень від єдиного соціального внеску та відрахувань із Державного бюджету. У 2016 році доходи Пенсійного фонду зменшились з показником 2015 року, було наявне значне збільшення фінансування коштами Держбюджету на 50,42% в порівнянні з попереднім роком. В період 2016-2017 р. відбулось вагоме збільшення доходів Пенсійного фонду на 14,31%. Щоб проаналізувати, які саме складові доходів Пенсійного фонду впливають на зміну його фактичних показників необхідно

дослідити їх в динаміці. А саме розрахуємо абсолютний приріст доходів (див. табл. 2.1) та темп приросту (див. табл.2.2)

Таблиця 2.1

Абсолютний приріст доходів Пенсійного фонду України у 2013-2017 рр.

Показник	Роки, млрд.грн.					Абсолютний приріст, млрд. грн.			
	2013	2014	2015	2016	2017	2013-2014	2014-2015	2016-2015	2016-2017
Власні надходження	169,1	168,3	169,9	112,5	159,8	-0,78	1,6	-57,4	47,3
Кошти Державного бюджету	82,23	75,8	94,8	142,6	133,4	-6,43	19	47,8	-9,2
Інше	1,13	1,1	1,8	1,4	0,01	-0,03	0,7	-0,4	-1,39
Усього	252,4	245,2	266,5	256,5	293,2	-7,2	21,3	-10	36,7

Складено автором за джерелом [15, 16, 17, 18, 19]

Дані таблиці 2.1 свідчать про те, що домінуючим інструментом у формуванні доходів Пенсійного фонду виступають власні надходження фонду. За період 2013-2014 рр., відбулось незначне зменшення даного виду надходжень на 0,78 млрд. грн. до позначки 168,3 млрд. грн. В 2015 році в порівнянні з 2014 рівень власних надходжень збільшився на 1,6 млрд. грн. і склав 169, 9 млрд. грн. У 2016 році рівень власних надходжень значно скоротився і склав 112,5 млрд. грн., показавши від'ємний приріст у 57,4 млрд. грн., але в 2017 році він знову збільшився на 47, 3 млрд. грн. та склав 159,8 млрд. грн. Зокрема це пов'язано з підвищенням темпів зростання фонду оплати праці, а отже, і збільшенням надходжень єдиного соціального внеску.

Кошти Державного бюджету України протягом 2013-2014 років мають тенденцію до щорічного зменшення. Зокрема, у 2013 році надходження з державного бюджету становили 82,23 млрд. грн., і в 2014 році вони зменшились на 6,43 млрд. грн., та склали 75,8 млрд. грн. В період 2015-2016 рр., рівні надходжень з Державного бюджету до Пенсійного фонду

Україні зростали відповідно на 19 млрд. грн., та 47,8 млрд., в зв'язку з недостатністю власних доходів Пенсійного фонду на покриття запланованих видатків. В 2017 році сума бюджетних коштів зменшилась на 9,2 млрд. грн., та склала 133,4 млрд. грн.

Таблиця 2.2

Темп приросту доходів Пенсійного фонду України у 2013-2017 рр.

Показник	Роки, млрд.грн					Темп приросту, %			
	2013	2014	2015	2016	2017	2013-2014	2014-2015	2016-2015	2016-2017
Власні надходження	169,1	168,3	169,9	112,5	159,8	-0,46	0,95	-33,78	42,04
Кошти Державного бюджету	82,23	75,8	94,8	142,6	133,4	-7,82	25,07	50,42	-6,45
Інше	1,13	1,1	1,8	1,4	0,01	-2,65	63,64	-22,22	-99,91
Усього	252,4	245,2	266,5	256,5	293,2	-2,85	8,69	-3,75	14,31

Складено автором за джерелом [15, 16, 17, 18, 19]

Найбільший темп приросту власних надходжень спостерігався за період 2016-2017 рр, коли вони збільшились на 42,04% до 159, 8 млрд. грн. Рівень асигнувань із Державного бюджету значно збільшився за період 2015-2016 років, темп їх приросту склав 50,42%, через зменшення у 2016 році майже вдвічі розміру єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, скасування його утримань із заробітної плати (доходу) застрахованих осіб, проведене з метою легалізації тіньової зайнятості та заробітної плати, що призвело до недоотримання бюджетом ПФУ, за його розрахунками, 96,4 млрд.грн., у т. ч. 18,7 млрд.грн. внаслідок скасування утримань із заробітної плати. На зменшення сум власних надходжень ПФУ також вплинули пільги зі сплати ЄСВ (1,8 млрд.грн.) і зниження Урядом у лютому 2016 року частки розподілу ЄСВ на пенсійне страхування.

Видатки бюджету Пенсійного фонду України — це кошти, що спрямовуються на фінансування витрат за програмами та заходами, що були передбачені та включені до видаткової частини, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Таблиця 2.3

**Абсолютний приріст видаткової частини бюджету Пенсійного фонду
України за 2013-2017 рр., млрд. грн.**

Показник	Роки, млрд. грн.					Абсолютний приріст, млрд. грн.			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014-2013	2015-2014	2016-2015	2017-2016
Видатки з власних надходжень ПФУ на виплату пенсій	186,94	181,92	199,3	190,6	231,3	-5,02	17,38	-8,67	40,67
Кошти Державного бюджету на виплату пенсій	50,78	50,96	54,83	51,34	64,8	0,18	3,87	-3,49	13,46
Інші видатки	0,14	0,15	0,068	0,006	0	0,01	-0,08	-0,06	-0,01
Усього Видатків	250,35	243,47	265,7	253,4	291	-6,88	22,19	-12,22	38,02

Складено автором за джерелом [15, 16, 17, 18, 19]

Дані таблиці 2.3 свідчать про те, що основою видаткової частини бюджету Пенсійного фонду, як і з власних надходжень ПФУ, так і з коштів асигнованих Державним бюджетом виступають кошти на пенсійне забезпечення осіб, пенсія яким призначена відповідно до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” №1058-IV від 31.08.2018. За період 2013-2014 рр., відбулось незначне зменшення даного виду видатків з власних надходжень ПФУ на 5,02 млрд. грн., та збільшення коштів Державного бюджету на виплату пенсій на 0,18 млрд. грн. до рівня 181, 92 млрд. грн. та 50,96 млрд. грн., відповідно. В 2015 році рівень видатків

збільшився як і з власних надходжень Пенсійного фонду, так і з бюджетних коштів на 17,38 і 3,87 млрд. грн. відповідно. Рівень видатків з власних коштів ПФУ на виплату пенсій скоротився у 2016 році на 8,67 млрд. грн. і склав 190,6 млрд. грн. Рівень бюджетних асигнувань на покриття пенсійних потреб показав від'ємний приріст у 3,49 млрд. грн., але в 2017 році власні надходження ПФУ, і кошти асигнованих Державним бюджетом значно збільшились: приріст власних коштів склав 40,67 млрд. грн., а бюджетних коштів – 13,46 млрд. грн.

Таблиця 2.4

**Темп приросту видаткової частини бюджету Пенсійного фонду
України за 2013-2017 рр., %**

Показник	Роки, млрд. грн.					Темп приросту, %			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014-2013	2015-2014	2016-2015	2017-2016
Видатки з власних надходжень ПФУ на виплату пенсій	186,94	181,92	199,3	190,6	231,3	-2,69	9,55	-4,35	21,33
Кошти Державного бюджету на виплату пенсій	50,78	50,96	54,83	51,34	64,8	0,35	7,59	-6,37	26,22
Інші видатки	0,14	0,15	0,068	0,006	0	7,14	-54,67	-91,18	-100,00
<i>Усього видатків</i>	250,35	243,47	265,7	253,4	291	-2,75	9,11	-4,60	15,00

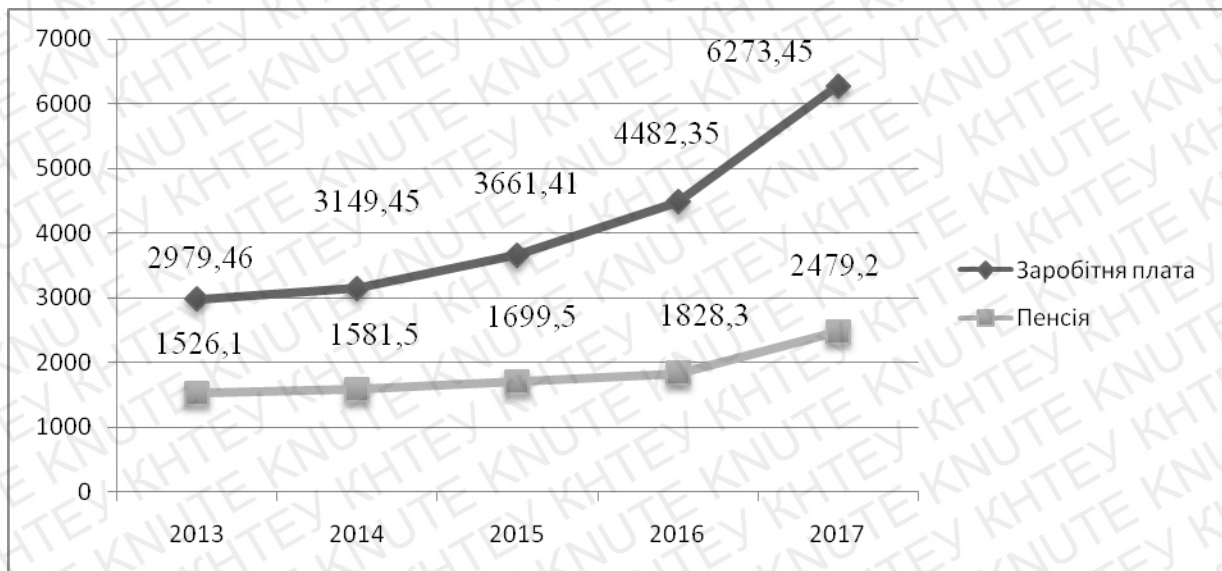
Складено автором за джерелом [15, 16, 17, 18, 19]

Наявні показники (табл. 2.4) демонструють, що найбільший приріст як видатків ПФУ з власних надходжень, спрямованих на виплату пенсій, так і коштів Держбюджету на пенсійні виплати спостерігався за період 2016-2017 рр., та склав 21,33% та 26,22% відповідно.

Загальна кількість видатків ПФУ на виконання своїх функцій стала найбільшою у 2017 році, приріст в порівнянні з 2016 роком склав 15%.

Важливим фактором, що має прямий вплив на стабільні надходження до Пенсійного фонду є рівень оплати праці зайнятих працівників і співвідношення росту заробітної плати та зростання пенсійних виплат.

Також, поняття «заробітної плати» та «пенсії» є нерозривно пов'язаними між собою, адже середньомісячний зарібок для обчислення пенсії розраховується із застосуванням середньої заробітної плати працівників, отже безпосередньо впливає на суму нарахованих трудових пенсійних виплат особам, що виходять на пенсію. Отже, можна сказати про те, що безпосередній і значний вплив на матеріальне становище у майбутньому визначатиме самостійно кожна працездатна особа за період своєї трудової діяльності: чим більший трудовий внесок, тим краще фінансове забезпечення на старість. Збільшення ж рівня заробітної плати позитивно впливатиме не тільки на купівельну спроможність населення та стимулювання розвитку виробництва, а й на формування бюджету Пенсійного фонду.

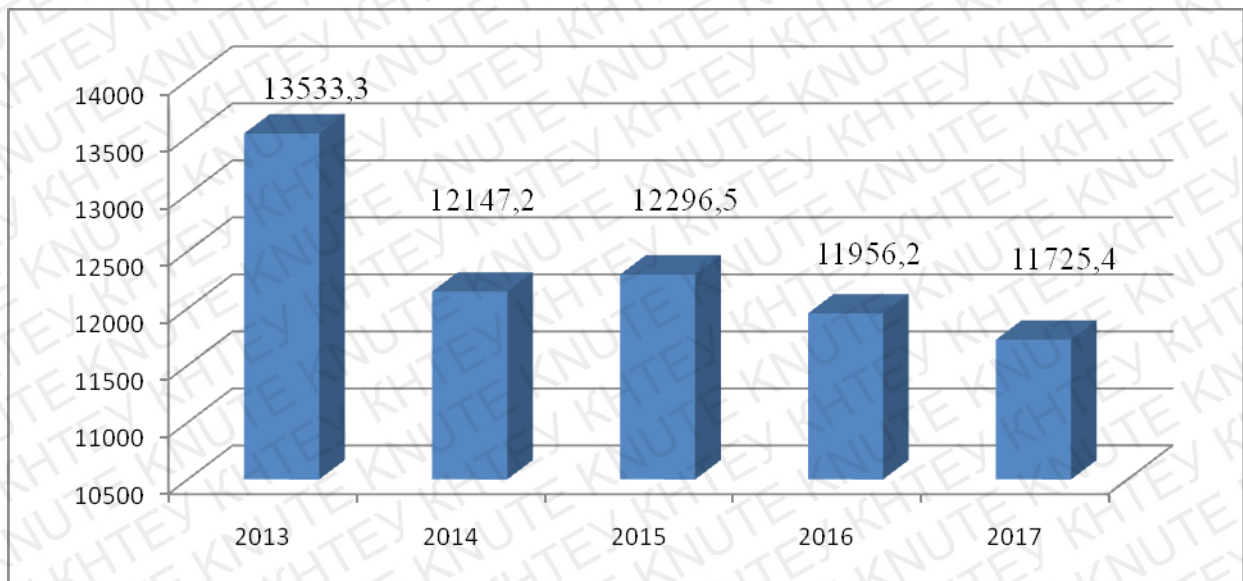

Складено автором за джерелами [60, 61]

Рис. 2.2. Динаміка показників середньої заробітної плати та пенсії в Україні протягом 2013-2017 рр., грн.

За проаналізований період 2013-2017 (рис. 2.2), спостерігається ріст динаміки середньої заробітної плати та пенсії. Найбільше зростання

заробітної плати та пенсії простежується в 2017 році: рівень зарплати склав 6273 грн., та збільшився в порівнянні з 2016 роком на 1791,1 грн., або на 39,96%, а зростання пенсії склало 650, 9 грн., або 35,6%. Але, відбулося фактичне збільшення лише номінального доходу населення, оскільки середній рівень інфляції за проаналізований період склав 118,96%, та зробив неможливим збільшення реальних доходів населення.

Складено автором за джерелом [17]

Рис. 2.3. Чисельність пенсіонерів в Україні за 2013-2017 рр. (тис. осіб)

За проаналізований період (рис. 2.3) в Україні наявне зменшення людей пенсійного віку, кількість яких з 2013 по 2017 рік скоротилась на 1,81 млн. осіб, а в відсотковому відношенні – на 13,36%. Основними причинами даного показника є збільшення пенсійного віку, та висока смертність населення.

Мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність за наявності: у чоловіків - 35 років страхового стажу; у жінок - 30 років страхового стажу, та складає з 01.07.2018 по 30.11.2018 1435 грн. Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги

перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремих категорій осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність та становить 14350 грн (рис. 2.3)

Термін дії	Мінімальний розмір пенсії (1 ПМ)	Максимальний розмір пенсії	Підстава
01.01.2018 – 30.06.2018	1373 грн.	13730 грн.	П. 3 ст. 27 та ст. 28 Закону України від 09.07.2003 р. N 1058-XIV; ст. 7 Закону України від 07.12.2017 р. N 2246-VIII
01.07.2018 – 30.11.2018	1435 грн.	14350 грн.	
01.12.2018 – 31.12.2018	1497 грн.	14970 грн.	

Складено автором за джерелом [47, 55]

Рис. 2.3. Мінімальний та максимальний розмір пенсії за віком у 2018 році.

Отже, на підставі аналізу доходів Пенсійного фонду України встановлено, що вони відіграють першочергову роль у пенсійному забезпеченні громадян, як основної форми соціального захисту населення. Таким чином, з метою оптимізації управління процесами формування доходів необхідним є впровадження наступних заходів: детінізація заробітної плати населення; створення додаткових робочих місць, створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва; оптимізація управлінських видатків Фонду, які здійснюються за рахунок власних коштів; подальший розвиток системи недержавного пенсійного страхування як додаткової форми пенсійного забезпечення. Запропоновані заходи є важливими для збільшення дохідної бази ПФУ, при їхній сукупній взаємодії та введенні в дію значно підвищить розмір доходів та зменшить обсяг дефіциту бюджету Фонду.

2.2. Фінансування та стан недержавного пенсійного забезпечення

Система недержавного пенсійного забезпечення - це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, встановлених законодавчо, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється: пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів відповідно до Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» №1057-IV від 04.11.2018 [57]; страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківськими установами відповідно до законодавства про банківську діяльність шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Основу такої системи в Україні становлять недержавні пенсійні фонди. Головною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів 2016-2018 рр.

Показники	Станом на 30.06.2016	Станом на 30.06.2017	Станом на 30.06.2018	Темпи приросту, %	
				2017/ 2016	2018/ 2017
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	60,7	66,5	63,7	9,6%	-4,2%
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб.	831,2	838,0	846,2	0,8%	1,0%
Загальна вартість активів НПФ, млн.грн.	2 000,3	2 248,7	2 536,7	12,4%	12,8%
Пенсійні внески, всього, млн. грн	1 847,8	1 945,6	1 937,7	5,3%	-0,4%
у тому числі:					
від фізичних осіб	83,0	110,0	143,6	32,5%	30,5%
від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0%	0,0%
від юридичних осіб	1 763,9	1 834,6	1 793,4	4,0%	-2,2%
Пенсійні виплати, всього, млн. грн.	580,2	685,2	753,4	18,1%	10,0%
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	79,7	83,2	80,2	4,4%	-3,6%
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	917,6	1 227,3	1 536,7	33,8%	25,2%
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	698,0	956,4	1 240,0	37,0%	29,7%
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	219,6	270,9	296,8	23,4%	9,6%

Складено автором за джерелом [59]

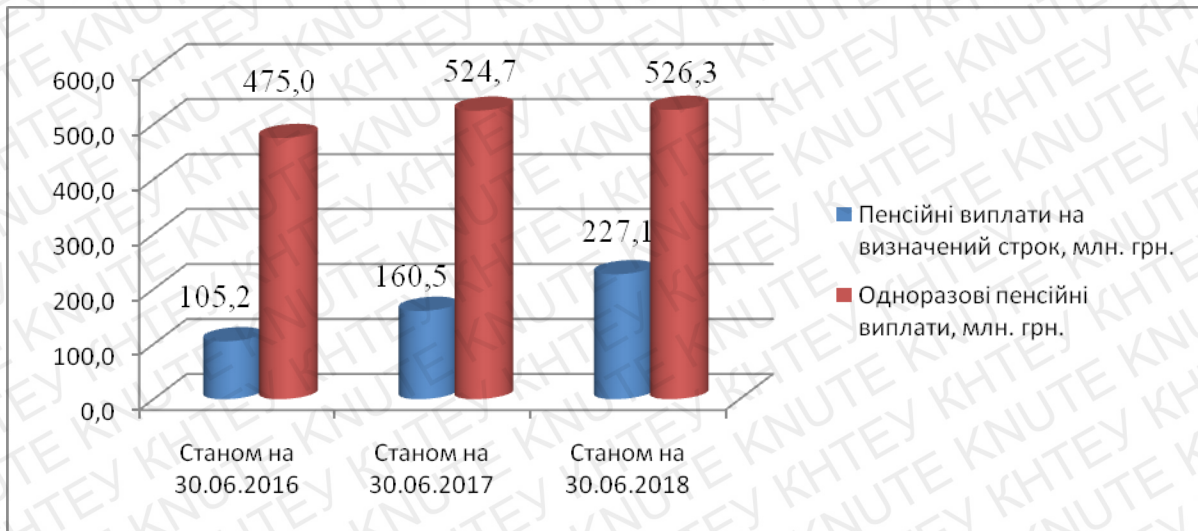
Станом на 30.06.2018 адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 63,7 тис. шт. пенсійних контрактів, що менше на 4,2% (2,8 тис. шт.) порівняно зі станом на 30.06.2017 (табл. 2.5).

Структура пенсійних контрактів станом на 30.06.2018 наступна: з вкладниками – фізичними особами – 56,7 тис. шт.; з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.; - з вкладниками – юридичними особами – 6,9 тис. шт.

Зменшення кількості пенсійних контрактів пов'язане зі зменшенням пенсійних контрактів з фізичними особами. У порівнянні зі станом на 30.06.2017 зменшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 30.06.2018 становило 3,9% (2,3 тис. шт.) та з юридичними особами – 6,8% (0,5 тис. шт.); - порівняно зі станом на 30.06.2016 збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 30.06.2018 становило 6,6% (3,5 тис. шт.) та зменшення кількості контрактів з юридичними особами – 6,8% (0,5 тис. шт.). Пенсійні контракти станом на 30.06.2018 укладено з 57,4 тисячею вкладників, з яких: - юридичні особи – 1,8 тисячі, або 3,2% від загальної кількості вкладників, - фізичні особи – 55,6 тисячі, або 96,8%. Кількість вкладників станом на 30.06.2018 зменшилася порівняно з аналогічним періодом 2017 року на 4,0% (2,4 тис. вкладників) та станом на 30.06.2017 порівняно з аналогічним періодом 2016 року кількість вкладників збільшилася на 9,3% (5,1 тис. вкладників).

Зменшення кількості вкладників за період з 30.06.2017 по 30.06.2018 відбулося за рахунок зменшення кількості вкладників фізичних осіб на 3,3% та юридичних на 21,7%.

Пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) станом на 30.06.2018 становили 753,4 млн. грн., що на 10,0% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року (рис. 2.5), при цьому одноразові виплати зросли на 0,3%, пенсійні виплати на визначений строк – на 41,5%.

Складено автором за джерелом [59]

Рис. 2.5. Динаміка пенсійних виплат

Сукупно недержавними пенсійними фондами станом на 30.06.2018 було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 80,2 тисячі учасників, тобто 9,5% від загальної кількості учасників, які отримали/отримують пенсійні виплати. Середній розмір одноразової пенсійної виплати на одного учасника НПФ, який отримав/отримує пенсійну виплату одноразово, станом на 30.06.2018 становив 6,9 тис. грн. (станом на 30.06.2017 – 6,6 тис. грн., станом на 30.06.2016 – 6,3 тис. грн.) та середній розмір пенсійної виплати на визначений строк на одного учасника НПФ, який отримав/отримує пенсійну виплату на визначений строк, становив 55,5 тис. грн. (станом на 30.06.2017 – 40,2 тис. грн., станом на 30.06.2016 – 28,3 тис. грн.) (рис. 2.6).

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Сума пенсійних внесків станом на 30.06.2018 становить 1 937,7 млн. грн., зменшившись протягом дванадцяти місяців на 0,4% (7,9 млн. грн.). Порівняно зі станом на 30.06.2016 сума пенсійних внесків станом на 30.06.2017 збільшилась на 5,3% (97,8 млн. грн.). У загальній сумі пенсійних внесків станом на 30.06.2018 основну частину, або 92,6%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 1793,4 млн. грн. На збільшення суми пенсійних внесків вплинуло: - станом на

30.06.2018 збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 30,5% (33,6 млн. грн.), при цьому суми пенсійних внесків від юридичних осіб зменшилися на 2,2% (41,2 млн. грн.); - станом на 30.06.2017 збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 32,5% (27,0 млн. грн.) та суми пенсійних внесків юридичних осіб на 4,0% (70,7 млн. грн.) (рис 2.6).

Середній розмір пенсійного внеску за 6 місяців 2018 року на одного вкладника: - юридичну особу та фізичну особу - підприємця становить 19 987,70 гривні; - фізичну особу становить 342,86 гривні. Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на 30.06.2018 становила 2 536,7 млн. грн., що на 12,8%, або на 288,0 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року та на 26,8%, або на 536,4 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2016 року (рис.2.6).

Складено автором за джерелом [59]

Рис. 2.6. Динаміка основних показників системи НПЗ (млн. грн.)

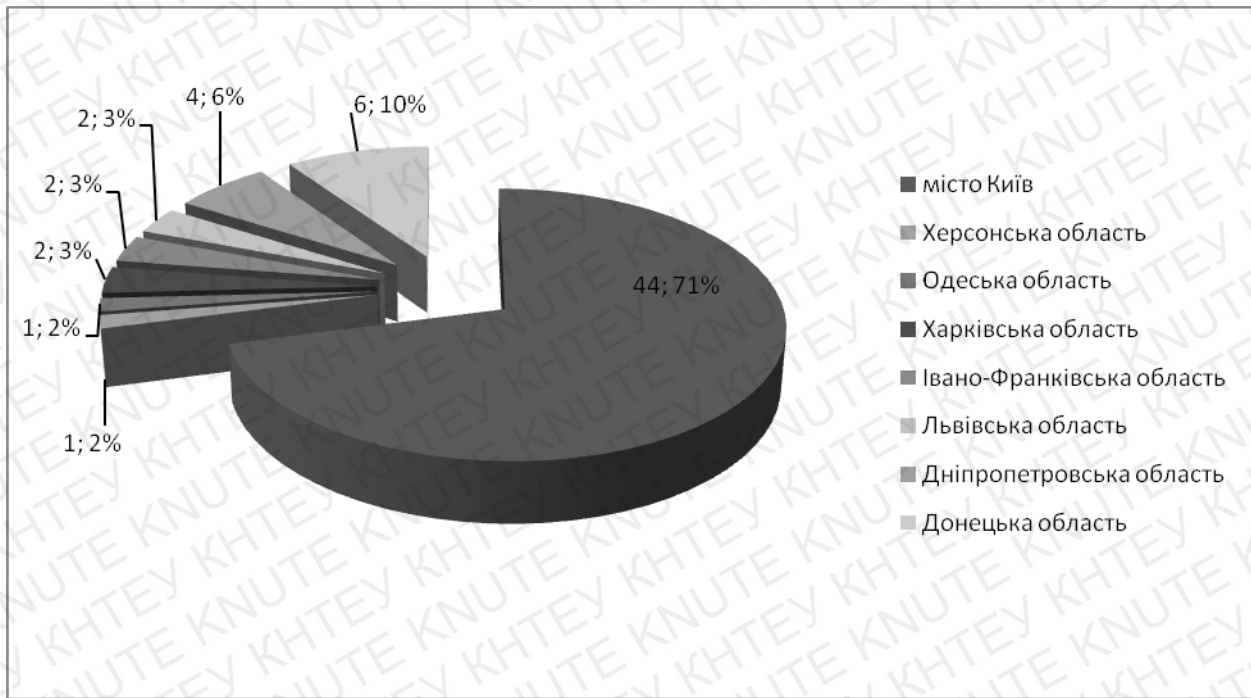
Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ зможуть забезпечити захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу. Станом на 30.06.2018 переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали

цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (46,9%), депозити в банках (35,1% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (10,6%).

Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ. Тому, станом на 30.06.2018 відбувся приріст вкладень в цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (на 22,2%), активів, що вкладені в акції (на 164%) та облігації (на 33,2%) українських емітентів, разом з цим значно зменшився обсяг активів, що вкладені в об'єкти нерухомості (на 40,4%). Крім того, у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року, збільшилося інвестування пенсійних активів в акції іноземних емітентів на 2,5 млн. грн. і в цілому станом на 30.06.2018 вони становлять 4,3 млн. грн. або 0,2% від загальної вартості активів.

Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, станом на 30.06.2018 становив 1 536,7 млн. грн., збільшившись у порівнянні зі станом на 30.06.2017 на 309,4 млн. грн., або на 25,2%. Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 30.06.2018 зросли на 9,6 % у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року і в цілому за час існування пенсійних фондів становлять 296,8 млн. грн., або 11,7% від загальної вартості активів НПФ.

Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 8 регіонах України (Рис. 2.7). Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 44, або 71,0% від загальної кількості зареєстрованих НПФ.

Складено автором за джерелом [59]

Рис. 2.7. Територіальний розподіл НПФ (шт.)

Отже, показники НПФ свідчать про те, що спостерігається збільшення пенсійних активів та пенсійних виплат, суми інвестиційного доходу, що дає змогу здійснення заощаджень у більшій кількості.

Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно і має потенціал для подальшого розвитку пенсійного забезпечення населення.

Розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні дасть можливість громадянам забезпечити собі належний рівень життя після виходу на пенсію, перетворити НПФ на потужного інституційного інвестора на фондовому ринку України, стабілізувати політико-економічну ситуацію в нашій країні.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми фінансування соціальної сфери України

Пенсійне страхування, що є важливою частиною соціального захисту населення відіграє важливу роль у житті громадян України, в особливості тих, хто не має можливості забезпечувати себе самостійно. Але, система пенсійного забезпечення ще не отримала закінченого вигляду й перебуває у процесі постійної трансформації.

Упродовж останнього часу Пенсійний фонд України має значну кількість проблем в фінансовому забезпеченні цієї категорії громадян, які досягли похилого віку чи яких визнано непрацездатними. Наявна система пенсійного страхування не виконує належним чином свого головного завдання, оскільки розмір пенсійного забезпечення здебільшого не дає можливості підтримувати мінімальний рівень життєдіяльності.

Основними проблемами пенсійної системи України на сучасному етапі є: недостатній рівень пенсій більшості осіб, що досягли пенсійного віку, незбалансований бюджет Пенсійного фонду, відсутність системності у проведенні пенсійної реформи, випереджаюче підвищення розмірів пенсій, порівняно із збільшенням фонду оплати праці, що є причиною непропорційного збільшення видатків, витрата значної кількості бюджетних коштів на покриття дефіциту Пенсійного фонду.

Рівень пенсій для більшості людей залишається низьким, засоби, що нараховуються для їх фінансування в державному масштабі величезні, відбувається їх накопичення з року в рік, несумісними для економіки можливостями та темпами.

Основними факторами проблемного функціонування пенсійної системи є: тяжка демографічна ситуація та негативні перспективи її розвитку; несприятливі макроекономічні показники держави (інфляція, безробіття, економічні кризи тощо); значний рівень «тіньових» заробітних

виплат працівникам.

Демографічна ситуація у державі в сучасних умовах стає все більш несприятливою та має всі ознаки кризової. Відбувається процес старіння населення, наявний високий рівень еміграції економічно активного населення, скорочується загальна кількість населення, погіршується співвідношення між працездатним населенням і пенсіонерами. Наведені чинники негативно впливають на фінансове забезпечення пенсійних виплат, та вимагають пошуку нових джерел фінансових ресурсів для даних потреб.

Планування стратегічного розвитку держави включає в себе розуміння масштабу змін чисельності та структури населення. За прогнозом ООН, Україна входить у десятку країн світу з найвищими темпами депопуляції населення (більш ніж на 15% до 2050 р.) [64]. Скорочення населення зумовлене не лише низькою народжуваністю і високою смертністю, а й впливом значних розривів у віковій структурі населення. Унаслідок різкого спаду народжуваності у 1990-х – на початку 2000-х, сучасне покоління дітей значно поступають за чисельністю поколінням середнього та дорослого віку, включаючи навіть 60-річних. Коли вони стануть економічно активними, на пенсію вийдуть значно більші за своєю чисельністю покоління людей, що народжені у 1960–1980-х роках. Через це чисельність населення що є економічно активним скорочуватиметься, а людей пенсійного віку – зростатиме. У період до 2050 р. питома вага людей віком 60 років і старших у загальній чисельності населення зросте з нинішніх 22% до 33%.

Співвідношення вікових контингентів 20– 59 років (фактичні межі працездатного віку) та пенсійного віку (60 років і старше) зменшиться з нинішніх 2,6 до 2 на початку 2030-х і до 1,5 – на початку 2050-х років. Новий виток старіння населення закладений у його структурі – рушійною силою стає скорочення населення працездатного віку. Це робить процес старіння передбачуваним, невідворотним і вкрай загострює усі традиційно пов'язані з пенсійною системою виклики. В 2017 році чисельність

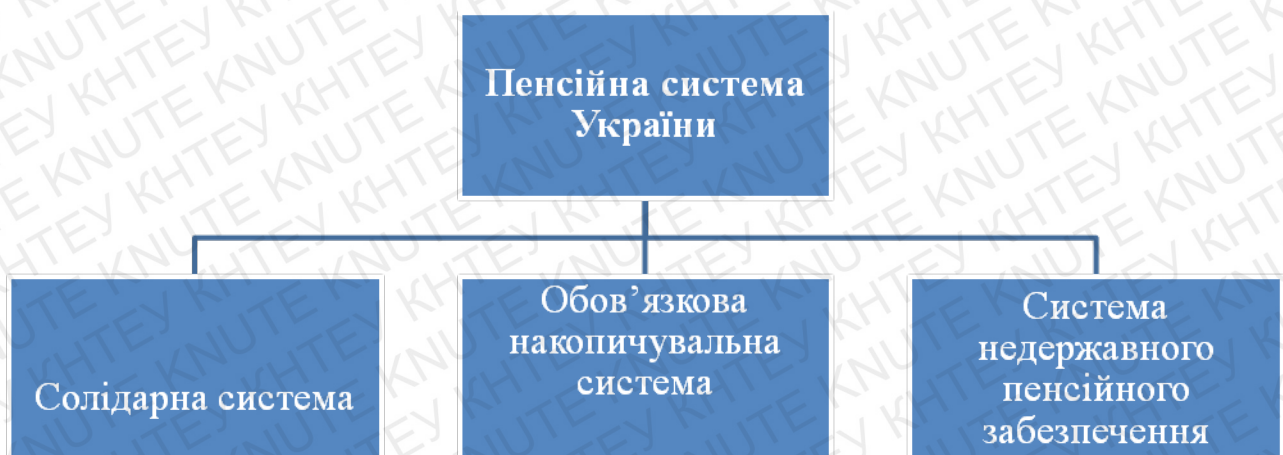
працездатного населення України склала 26 млн. осіб, офіційну роботу мали 16 млн. осіб, а сплачували єдиний соціальний внесок що є найважливішою складовою доходів солідарної системи пенсійного забезпечення – лише 12 млн., таким чином співвідношення пенсіонерів та працюючих, що їх утримують дорівнювало 1:1. У 2021 р. закінчиться підвищення пенсійного віку для жінок, а отже, річний потік нових претендентів на пенсії за віком збільшиться у 1,5 рази. В цей час на ринок праці виходитимуть покоління, народжені на початку 2000-х, їх чисельність буде вдвічі меншою порівняно з поколіннями, які досягатимуть 60-річного віку.

За наявних показників народжуваності, тривалості життя, міграційних показників чисельність населення України до 2050 року зменшиться майже на 20% і становитиме 35,2 млн. осіб. Скорочення населення відбуватиметься в більшій мірі в чисельності людей працездатного віку, тоді як чисельність людей віком 60 років і старше зросте на чверть. Через демографічні зміни, за інших незмінних умов, співвідношення кількості платників внесків до органів пенсійного забезпечення і пенсіонерів у пенсійній системі зросте з 1:1 до 1:1,5, тобто десять працюючих утримуватимуть 15 пенсіонерів. Серед заходів пенсійної реформи, пропонованих на цьому етапі, лише два спрямовані на стримування зростаючого демографічного навантаження – коридор пенсійного віку та скорочення пільг з дострокового виходу на пенсію, але їх явно недостатньо для подолання цих викликів. За відсутності інших реформ, проблема вирішуватиметься за рахунок подальшого зниження рівня пенсійного забезпечення.

Негативно впливає на пенсійну систему й макроекономічна ситуація в Україні. Враховуючи те, що розмір страхових внесків безпосередньо залежить від величини фонду оплати праці, в цілому низький рівень заробітних плат призводить до недостатнього обсягу надходжень до Пенсійного фонду. Незадовільне макроекономічне становище зумовлює низький рівень надходжень і до Державного бюджету України, що

унеможливиює достатнє покриття дефіциту пенсійного фонду за рахунок державних коштів. Одним з суттєвих факторів, який негативно впливає на розвиток пенсійної системи України, є значна частка «тіньових» виплат працівникам. Сутність даного явища полягає в наступному: виплачуючи заробітну плату своїм працівникам, роботодавці не сплачують необхідні податки й не сплачують внесків до фондів соціального страхування. Роботодавцям не вигідно фінансово виплачувати заробітну плату прозоро, оскільки вони несуть суттєві фінансові втрати, що відносяться до соціального страхування своїх працівників, а працівникам, через низький рівень заробітних плат, більш вигідно отримувати вищу оплату своєї праці нелегально, ніж набагато нижчу, але легально. Сплата працівникам зарплат нелегально, без оподаткування й перерахування внесків до фондів соціального страхування, є однією з найсуттєвіших причин недостатнього обсягу фінансових надходжень до Пенсійного фонду.

Забезпечення громадян, що не здатні самотійно утримувати себе, матеріальним забезпечення у вигляді пенсій є можливим через функціонування сукупності створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, що разом складають Пенсійну систему України, яка в сучасному вигляді започаткована в січні 2004 року і містить у собі відносини по формуванню, призначенні і виплаті пенсій.

Складено автором за джерелом [47]

Рис. 3.1. Рівні пенсійної системи України

Перший рівень пенсійної системи складає солідарна пенсійна система, що сформована на принципах перерозподілу, які передбачають використання поточних надходжень на виплату пенсій наявним пенсіонерам. Кошти солідарної системи формуються за рахунок страхових внесків працюючого населення або залучення фінансових ресурсів з Державного бюджету. Це означає, що рівень життя пенсіонерів повністю залежить від цих базових джерел надходження фінансових ресурсів. Але, даний рівень національної пенсійної системи самостійно не зможе забезпечити високі соціальні стандарти громадянам пенсійного віку.

В солідарній пенсійній системі здійснюються страхові пенсійні виплати: пенсії за віком, по інвалідності, по втраті годувальника, певні надбавки та доплати до цих виплат, а також допомога на поховання пенсіонерів. Пенсійні виплати у солідарній пенсійній системі здійснюються Пенсійним фондом України за рахунок коштів цього Фонду та інших джерел, визначених законодавством.

Розмір пенсійних виплат у солідарній пенсійній системі залежить від тривалості страхового стажу (періоду, протягом якого сплачувалися страхові внески) та розміру заробітку (доходу), з якого сплачено внески.

Другий рівень пенсійної системи України складає обов'язкова накопичувальна пенсійна система. Ця система запрацює з 2019 року. Суть такої системи полягатиме у тому, що частина обов'язкових страхових внесків до пенсійної системи буде накопичуватись та обліковуватись на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески. Ці кошти інвестуватимуться з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Управління пенсійними коштами здійснюватимуть компанії з управління активами (для яких ця діяльність є професійною і буде ліцензуватись).

Безпосереднє зберігання пенсійних активів буде здійснювати банківська установа – зберігач, яка буде нести відповідальність за цільове використання цих активів. Кошти, що обліковуватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян будуть власністю цих громадян, і вони зможуть скористатись ними при досягненні пенсійного віку (або, у випадках передбачених законом, раніше цього терміну, наприклад у випадку інвалідності). Індивідуальні пенсійні накопичення громадян будуть успадковуватися.

Виплати з Накопичувального фонду будуть здійснюватись додатково до виплат із солідарної системи. Розмір пенсії в такій системі залежатиме від розміру страхових внесків та терміну, протягом якого ці внески накопичувались і розміру отриманого на них інвестиційного доходу. Адміністративне обслуговування цієї системи здійснюватиметься Пенсійним фондом України.

ІІІ рівень – система добровільного недержавного пенсійного забезпечення, пенсійні виплати у якій здійснюються незалежно від солідарних та накопичувальних пенсійних виплат у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні.

Працююча трирівнева пенсійна система дозволить розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані із змінами в демографічній ситуації (до чого більш чутлива солідарна система) та з коливаннями в економіці і на ринку капіталів (що більше відчувається у накопичувальній системі). Такий розподіл ризиків дозволить зробити пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, що застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію [1].

Загальновідомо, що одночасне впровадження всіх рівнів пенсійної системи забезпечує її стабільне функціонування, бо сприяє вирівнюванню економічних та демографічних ризиків, що можуть спричинити негативні наслідки. Проте, через економічні проблеми, відсутність інфляційних індексацій доходів та недостатність довіри до банківської системи, у

громадян просто не вистачає коштів на участь у другому та третьому рівнях. Тому, другий рівень так і залишається досі не впровадженим, а третій – все ще обмежений в обсягах. Таким чином, більша частина пенсій в Україні акумулюється і виплачується за рахунок коштів Пенсійного фонду, тобто солідарної системи, яка не може самостійно впоратися з наявними в країні негативними фінансовими і демографічними факторами.

Окремі пенсійні програми – це встановлені окремими законами для певних категорій осіб умови пенсійного забезпечення відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Фінансування окремих пенсійних програм здійснюється поза межами коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, як правило, за рахунок державного бюджету.

Розмір пенсійних виплат за окремими пенсійними програмами залежить в основному не від сплачених страхових внесків, а від спеціальних умов праці і є, зазвичай, дещо вищим, ніж рівень загальних пенсійних виплат.

Необхідно забезпечити чітке функціонування накопичувальних пенсійних програм, що поряд із перерозподільними, дозволяють урізноманітнити джерела фінансових ресурсів для забезпечення стабільного та достатнього рівня пенсійних виплат. У сучасних умовах вирішення цього питання є особливо актуальним для нашої держави.

Отже, найважливішими викликами пенсійної системи України сьогодення є: такий рівень пенсій більшості осіб, що досягли пенсійного віку, що не забезпечує в повній мірі їх матеріальні потреби, значний дефіцит бюджету, непропорційне збільшення видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України, несистемність пенсійної реформи.

3.2. Шляхи вдосконалення та розвитку пенсійного забезпечення в Україні

Впродовж всього існування України як незалежної держави відбувались зміни в способах організації системи пенсійного забезпечення

(рівні, види, моделі), розрахунків пенсій, та методів її індексації, але глибокого аналізу пріоритетних напрямів трансформації пенсійної системи, інститутів пенсійного забезпечення, спробам скористатися пенсійною системою як важливим інструментом для стимулювання праці, а пенсійними фондами накопичувального типу – для інвестування в стабільні та прибуткові проекти, задля прибутку та соціально-економічного зростання країни не приділялося значної уваги. В Україні відбуваються несприятливі для стабільного розвитку пенсійного забезпечення соціально-економічні процеси, які значним чином негативно впливають на механізми та модель державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи.

Фінансова криза пенсійного забезпечення України зумовлена падінням рівня виробництва, через наслідки економічної та фінансової кризи, недосконалою системою оплати праці населення, низькими показниками зайнятості населення, оскільки розмір майбутньої пенсії майже не залежить від розміру сплачених внесків, та поширенням практики надання пільг зі сплати пенсійних внесків тощо. Основними чинниками, що призвели до скрутного фінансового стану пенсійної системи є економічні, соціальні, політичні, демографічні, адміністративні, інституційні, правові, чинники що мають взаємопов'язаний та взаємообумовлений, системний характер. Існуюча пенсійна система не задовольняє достатнім чином потреб пенсіонерів. Вона працює в умовах значного фінансового дефіциту. Складний фінансовий стан пенсійної системи в повному розмірі ілюструють наступні факти: продовжується тенденція зростання дефіцитності бюджету, збереження високих ризиків дефіциту бюджету Пенсійного Фонду України в середньо- і довгостроковій перспективі; посилюється розрив пенсій і заробітної плати; недосконалість механізмів обчислення та перерахунку пенсій, відсутність максимальної залежності пенсійних виплат від персоніфікованих страхових внесків застрахованих осіб; відсутність інтересу населення до участі у формуванні пенсійних

накопичень; ухиляння платників від сплати страхових внесків; тіньова заробітна плата тощо. Усі вищенаведені проблеми впливають на те, що в українському суспільстві не достатньою мірою вирішуються питання у сфері пенсійного забезпечення та пенсійного захисту громадян, що призводить до низки соціальних і економічних проблем.

В 2017 році в ході внесення змін до пенсійного законодавства, здійснення пенсійної реформи було спрямовано на: підвищення рівня життя пенсіонерів; забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи; заохочення громадян до заощадження коштів на старість; диверсифікацію джерел фінансування пенсій за рахунок внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та обов'язкових і добровільних пенсійних накопичень; створення ефективної та дієвішої системи адміністративного управління в пенсійному забезпеченні.

Відповідно до нормативно-правових документів, з 1 жовтня 2017 року відбулося осучаснення пенсії для 5,6 мільйона пенсіонерів, виплати яким були прив'язані до середньої зарплати 2007 року; має місце поступове збільшення страхового стажу до 35 років; ліквідація усіх спеціальних пенсій, крім тих, що отримують військовослужбовці; припинення існування багатомільярдного дефіциту Пенсійного фонду України [40].

Щодо пенсійного віку, то демографічна ситуація в Україні є такою, що дедалі менше людей працездатного віку змушені утримувати дедалі більше пенсіонерів. Найшвидшим вирішенням цієї проблеми могло б бути підвищення пенсійного віку. Вітчизняні експерти зауважують, що тривалість життя в Україні є такою, що багато українців якщо й доживають до пенсії, то користуються нею порівняно недовго і непропорційно до тих внесків, що сплачували все життя.

Зокрема, Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій" №2148-VIII від 03.10.2017, передбачає, що право виходу на пенсію залежить у першу чергу від трудового стажу: від 2018 року вийти на пенсію у 60 років зможуть ті, чий

трудоий стаж становить 25 років. Щороку цей показник збільшуватиметься на один рік, і до 2028 року має досягти 35 років; якщо трудоий стаж є меншим за 25 років, але більшим за 15, на пенсію можна буде вийти у 63 роки; якщо трудоий стаж є меншим за 15 років, вийти на пенсію можна буде у 65 років. Таким пенсіонерам буде призначена тимчасова державна допомога [48].

Таким чином, законодавчими змінами було створено умови для отримання пенсій мільйонам громадянам України, що від початку 1990-х, коли через економічну кризу вони втратили роботу і були змушені працювати деінде, часто без офіційного оформлення і сплати пенсійних внесків, та будучи зараз в передпенсійному віці, не зможуть підтвердити свій трудоий стаж, щоб вийти на пенсію.

Серед інших змін що зазнала пенсійна система відповідно до змін в пенсійному законодавстві є: щорічна індексація пенсій згідно зі зміною середньої зарплати та інфляції, коли половина індексації залежатиме від збільшення зарплат, а інша половина - від інфляції; пільгові пенсії для працівників шкідливих виробництв формуватимуться коштом більших внесків роботодавців; спеціальні пенсії для державних службовців, вчених, посадових осіб місцевих органів влади, прокурорів, депутатів і журналістів скасовуються. Проведення пенсійної реформи було одним з важливих умов подальшої співпраці України та МВФ.

Регулювання державою фінансового забезпечення системи пенсійного забезпечення громадян є ефективним інструментом впливу держави на процеси в пенсійній сфері й використовуються нею для впровадження заходів пенсійної політики. Сукупність економічних, правових, соціальних, адміністративних і організаційних методів державного регулювання пенсійної системи здійснюється через регулювання макроекономічного, демографічного, соціально-психологічного впливу на розвиток пенсійної системи; діяльність системи інститутів, які забезпечують узгодженість інтересів суб'єктів пенсійної системи.

Раціональна пенсійна політика, є ключем до збалансованої соціально-економічної політики та потребує більшої гнучкості інструментів, засобів, важелів та методів державної регулювання та зміщення акцентів з регламентуючих і обмежуючих заходів на стимулюючі. Важливою складовою державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи є формування фінансових засад пенсійного забезпечення. Забезпечення фінансових засад державного регулювання пенсійної системи здійснюється пенсійним страхуванням. Досягненню узгодженості процесів саморегулювання і державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи сприятиме виважена пенсійна політика держави. Збалансована пенсійна політика дозволить відновити фінансову стабільність пенсійної системи, збільшити розмір пенсійних виплат відповідно до законодавства, підвищити довіру населення до пенсійної системи, забезпечити соціальну справедливість шляхом дотримання страхових принципів функціонування солідарної системи, запровадити накопичувальну систему пенсійного страхування, забезпечити розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення. Індикаторами ефективного державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи є покращення фінансового становища пенсіонерів, достатній для досягнення гідного рівня життя розмір пенсійного забезпечення і соціальна захищеність осіб похилого віку.

Стратегічні цілі і пріоритети розвитку пенсійної системи України мають бути спрямовані на підтримку фінансової стабільності, стійкості та економічного зростання, досягнення максимального покращення пенсійного забезпечення громадян; – в середньостроковому періоді (п'ять років) увагу слід спрямовувати на перспективні заходи структурної та інвестиційної політики, узгодження їх із політикою зайнятості і доходів населення, відтворенням людських ресурсів; – у короткостроковому періоді заходи держави мають передбачати моніторинг поточної ситуації в пенсійній сфері з метою запобігання кризовим явищам пенсійної системи;

розробку оптимальної політики соціального захисту пенсіонерів.

Елементами трансформації пенсійної системи є також: належна диференціація пенсійних виплат, зумовлена страховими внесками впродовж трудової діяльності; удосконалення формули обчислення розмірів пенсій; законодавче встановлення розмірів пенсій залежно від тривалості страхового стажу та розміру заробітної плати, з якого сплачувалися внески; внесення змін до порядку обчислення “спеціальних” пенсій; посилення фінансової дисципліни платників страхових внесків; запровадження дієвих стимулів до сплати страхових внесків; розмежування джерела фінансування пенсійних виплат; стимулювання більш пізнього виходу на пенсію шляхом підвищення нормативної тривалості стажу із збільшенням коефіцієнта обліку кожного року наднормативного стажу або кожного року відстрочення виходу на пенсію.

Отже, проводячи державну політику різні країни приділяють пильнішу увагу проблемам людей похилого віку. Не є в цьому питанні винятком і наша держава. Пріоритетним завданням соціальної політики в Україні сьогодні є підвищення рівня життя громадян на основі зростання економічного потенціалу держави. Стратегічним завданням держави є підвищення матеріального добробуту і створення пристойних умов життя людей, забезпечення зайнятості населення; гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, житло; переорієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій, що призначаються сім'ї; надання підтримки соціально найвразливішим верствам населення; поліпшення демографічної ситуації тощо.

ВИСНОВКИ

Під поняттям «пенсійного забезпечення» розуміють певну частину заробітної плати працівників, яку впродовж їхньої робочої діяльності добровільно або в установленому обов'язковому порядку відраховували до Пенсійного фонду у формі страхових внесків на майбутні пенсійні виплати із настанням непрацездатності за віком, старості або інших випадків, передбаченим законом. Важливим питанням в процесі аналізу пенсійного забезпечення є типи його розподілу, до яких відносять: пенсійне забезпечення сформоване на основі трудової діяльності, коли розмір пенсії та характер її надання повністю залежні від заробітної плати та стажу робітника; пенсійне забезпечення, що призначається на потреби непрацездатних осіб, що не мають підстав на отримання трудової пенсії, але за законодавством мають право на отримання пенсійного забезпечення.

Незважаючи на щорічне підвищення розмірів пенсійного забезпечення, його розмір в Україні значно нижчий порівняно з розвинутими країнами і ще не забезпечує гідного життя переважній більшості пенсіонерів. Це свідчить про те, що в реформуванні пенсійної системи важливим питанням має бути підвищення рівня пенсійного забезпечення, насамперед збільшення розміру пенсій низькооплачуваним категоріям працівників, зменшення надмірної диференціації пенсій, яка порушує принцип соціальної справедливості.

Пенсійна система України складається з трьох рівнів – солідарної системи, накопичувальної системи, та системи недержавного пенсійного забезпечення. Сьогодні задіяні лише два рівні пенсійної системи: солідарна система пенсійного страхування та система недержавного пенсійного забезпечення. Унаслідок цього не вдається належно забезпечувати ефективну роботу пенсійної системи. Основне навантаження на виплати пенсій припадає на солідарну систему, яка вже не спроможна виконувати своє

першочергове призначення. Про це свідчить дефіцит Пенсійного фонду України, який у 2017 р. становив 56,1 млрд. грн.

Дохідна частина бюджету Пенсійного фонду України формується з власних надходжень та коштів, перерахованих з Державного бюджету на покриття його видатків.

Видаткова частина включає пенсійне забезпечення осіб, що призначається відповідно до законодавства, та фінансування адміністративних витрат Пенсійного фонду.

В 2017 році суттєво збільшилась частка власних надходжень в структурі доходів Пенсійного фонду, та зменшилась частка бюджетних коштів, що направлялись на покриття видатків ПФУ.

Наслідком пенсійної реформи в Україні є: функціонування другого рівня пенсійної системи з початку 2019 року; осучаснення розмірів пенсій, призначених в минулі роки з урахуванням показника середньої заробітної плати за 2014, 2015, 2016, та із застосуванням величини оцінки одного року страхового стажу у розмірі 1%; поновлення виплати пенсії працюючим пенсіонерам в повному обсязі; зменшення величини оцінки одного року страхового стажу з 1,35 до 1,0; запровадження нового порядку виходу на пенсію залежно від наявного страхового стажу; змінює порядок визначення мінімального розміру пенсії; зміну порядку індексації та перерахунку пенсій. Щорічно проводитимуть перерахунок раніше призначених пенсій, збільшуючи показник середньої заробітної плати, який враховується для обчислення пенсії. Зазначений показник з 2021 року збільшується на коефіцієнт, що відповідає 50% показника зростання споживчих цін за попередній рік та 50% показника зростання середньої заробітної плати за три календарні роки, що передують року, в якому проводиться збільшення (в період 2019-2020 років — з урахуванням цих показників за попередній рік); застосування нового порядку визначення права на призначення пенсій, обчислення розміру та здійснення пенсійних виплат для окремих категорій

громадян та інші заходи з удосконалення та реформування солідарної складової пенсійної системи.

Головними напрямками реформування пенсійної системи України має бути суттєве вдосконалення солідарної системи; оскільки внаслідок демографічних тенденцій солідарна пенсійна система нездатна забезпечувати існуючий рівень заміщення пенсіями втраченого заробітку та оптимальну диференціацію пенсій, створення економічних умов для реального введення другого рівня пенсійного забезпечення; стимулювання підприємств для створення приватних пенсійних депозитних фондів у державних банках, для розвитку третього рівня пенсійного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко Н. Реформування пенсійної системи: ризики і загрози / Н. Андрусенко // Праця і зарплата. – 2012. – № 20. – С. 3.
2. Антонюк П.П. Класифікація небанківських фінансово-кредитних установ у системі взаємодоповнюючого соціального захисту / П.П. Антонюк, І.М. Михайловська // Наукові записки. Серія „Економіка” / Нац. Ун-т ”Острозька академія”. – 2008. – Вип.. 10, ч.3. – С.13-21.
3. Бабак І. М. Бідність як критерій оцінювання рівня життя населення / І. М. Бабак // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 57. – С. 41–48.
4. Бабенко А. Пенсійне забезпечення громадян – складова соціальної політики держави. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/.../12.pdf
5. Бондар Н.О., Діденко Ю.Ю. Особливості сучасної системи соціального захисту населення України. - Глобальні та локальні проблеми соціально-економічного розвитку України: колективна монографія. - Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. - Розділ 9., С. 479-495.
6. Безтелесна Л. Соціальна справедливість у солідарній системі пенсійного забезпечення України / Л. Безтелесна, Г. Юрчик // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 5. – С. 21 – 27.
7. Гриненко А. М. Соціальна політика: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. / А.М. Гриненко. - К.: КНЕУ. - 2003. - 309 с.
8. Дідковська Т. О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку / Т. О. Дідковська // Форум права. - 2012. - № 1. - С. 253-257.
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

10. Єлісеєва, Л. В. Пенсійна система України : виклики та перспективи / Людмила Володимирівна Єлісеєва, Наталія Сергіївна Примачук // Економічний аналіз : зб. наук.праць / Тернопільський національний економічний університет;редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо- поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2016. – Том 23. – № 1. – С. 23-27.
11. Жмурко, І. Сутністьпенсійноїсистеми та їїмісце в системісоціальногозахистунаселення / Жмурко // БізнесІнформ. – 2014. – № 12. – С. 303-306.
12. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=243697>
13. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.pfu.gov.ua/32629-zvit-pro-robotu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2017-rotsi-byudzheth-priorytety-diyalnosti-ta-plan-roboty-fondu-na-2018-rik/>
14. Звіт про виконанняпоказників бюджету Пенсійного фонду України за 2017 рік[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33974-zvit-pro-vykonannya-pokaznykiv-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2017-rik/> 3
15. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2013 рік[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33966-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2013-rik/>
16. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2014 рік[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33968-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2014-rik/>
17. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2015 рік[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33970-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2015-rik/>

18. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2016 рік[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33972-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2016-rik/> 14
19. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2016 рік[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33974-zvit-pro-vykonannya-pokaznykiv-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2017-rik/>
20. Іншин М.І., Сіроха Д.І. Соціальна держава: сутність і перспективи//М.І. Іншин, Д.І. Сіроха// Актуальні проблеми соціального права: збірник матеріалів учасників всеукраїнських соціальних програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій» у 2014 р./За загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.О. Попелюшка. - К.: ПВГОІ «ІР СТ Україна», 2015. – С.17
21. Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах / С.В. Калашников // Ефективна економіка. – 2016. – № 1. – 47 с.
22. Каптар Г.Г Пенсійне забезпечення за віком в умовах пенсійної реформи: сучасний стан та шляхи вдосконалення / Г.Г. Каптар // Форум права - 2014 - №4 – с. 167-174.
23. Касич А. О. Програмно-цільове бюджетування як інструмент управління сталим розвитком господарства / А.О. Касич // Бізнес Інформ. – 2015. – № 9. – С. 276–281.
24. Каракулова І.С. Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / І.С.Каракулова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка.
25. Кірян Т.М. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери: [монографія] / За ред. д.ф, проф. Т.М. Кір'ян // В-во Чабаненко Ю., 2016. – 398 с.
26. Кміть В.М. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємництва / В.М. Кміть, Ю.І. Жук, О.А. Чеботарь // Східна Європа:

економіка, бізнес та управління. – 2017. – Випуск 3. – С. 265-269 2008. — 22 с.

27. Коваль О.П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія // О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2012. – 240 с.

28. Кожем'якіна С.М. Продуктивність праці: вектор макроекономічних показників / С.М. Кожем'якіна // Ринок праці та зайнятість населення. – 2014. – № 4. – С. 49-53.

29. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Голос України. - 1996. - 13 липня.

30. Костюк В.Л. Право на пенсійне забезпечення в умовах сьогодення: науково-теоретичний аспект / В. Л. Костюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15kvlna.pdf>.

31. Кропельницька С. О. Соціальне страхування : навчальний посібник / С. О. Кропельницька, Т. В. Солоджук. – вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 336 с

32. Малецька О.О. Теоретико-методичний підхід щодо проблеми забезпечення фінансової стійкості Пенсійного фонду України [Електронний ресурс] / О.О. Малецька // Економіка та держава. – 2013. – № 1. – С. 70- 72. – Режим доступу : http://www.economy.in.ua/pdf/1_2013/21.pdf

33. МакТаггарт, Г. Досвід реформування пенсійної системи у країнах Східної Європи та СНД у порівнянні з проведенням пенсійної реформи в Україні / Г. МакТаггарт. —[Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pension.kiev.ua/files/dosvid-porivn-Ukr.pdf

34. Малюга Л. Ю. Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи / Л. Ю. Малюга. – К.: Хай-ТЕК Прес, 2013. – 264 с.

35. Матвієнко Є.П. Правове регулювання пенсійного забезпечення в умовах розбудови соціальної держави: автореф. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук спец. 12.00.05 Трудове право, Право соціального забезпечення / Матвієнко Є.П. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України – Київ, 2014. – 19с.
36. Михайлова, І. Ю. Поняття та значення віку як підстави виникнення пенсійних правовідносин / І.Ю. Михайлова // Проблеми правового забезпечення інтересів суб'єктів трудового права в умовах реформування трудового законодавства. – 30 вересня–1 жовтня 2011 року. – м. Хмельницький. – 2011. – С.164–166.
37. Міжнародний центр реформ: Розенко про пенсійну реформу: накопичувальну систему планують ввести з 1 січня 2017 року. – Дата публікації: 27.10.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icrua.org/rozenko-propensijnu-reformu-nakopichuvalnu-sistemuplanuyut-vvesti-z-1-sichnya-2017-roku/>
38. Офіційний сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.
39. Пенсійне забезпечення: навч. посіб. / І. А. Ветухова, Г. О. Яковлева, О. М. Ярошенко, за заг. ред. В. В. Жернакова. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – 230 с.
40. Пенсійна реформа: Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/pensijna-reforma>
41. Петрушка, О. Корпоративне пенсійне страхування як складова соціального захисту найманих працівників/ О. В. Петрушка //Збірник наук. праць Других наукових читань пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. – лист. 2016 р., м. Тернопіль – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С.101–103.
42. Півняк Г.Г. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, суспільства. Монографія у 2-х томах. Том II / за ред. Г.Г. Півняка // МОНУ, Нац. гірн. ун-т. – Д.: НГУ, 2015. – 408 с.

43. Показники середньої заробітної плати. Пенсійний фонд України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=307448&cat_id=12212.
44. Положення про Пенсійний фонд України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF>
45. Прилипко С.М. Предмет права соціального забезпечення: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.05 / С.М. Прилипко; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2007. — 47 с
46. Право на пенсійне забезпечення в умовах сьогодення: науково-теоретичний аспект / В. Л. Костюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15kvlnta.pdf>
47. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України №1058-IV від 31.08.2018[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
48. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України № 2148-VIII від 03.10.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19>
49. Про пенсійне забезпечення: Закон України 1788-XII від 25.07.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>
50. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 875-XII від 20.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
51. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України №2262-XII від 31.08.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>

52. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України 796-XI від 17.07.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>
53. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України №280-2014-п від 03.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#n8>
54. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення: Закон України від 2 березня 2015 року № 213-VIII//Голос України від 12.03.2015р., №44.
55. Прожитковий мінімум в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>
56. Про прожитковий мінімум: Закон України № 966-XIV від 20.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
57. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України №1057-IV від 04.11.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
58. Про Державний бюджет на 2017 рік: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1801-VIII //Відомості Верховної Ради України. – 2017. – №3. – Ст.31.
59. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/OsnPokazn/NPF_II_kv_2018.pdf
60. Показники середніх заробітних плат по Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pensia.ua/ua/baza-znan/pensiyna-enciklopedia/item/485-pokaznyky-serednikh-zarobitnykh-plat-po-ukraini>
61. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html 17

62. Стопчак А. Світовий досвід розвитку недержавного пенсійного страхування / А. Стопчак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 5(1). – С. 117-122.

63. Статистичний збірник «Україна у цифрах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm

64. Ткаченко Л. Пенсійна система та пенсійна реформа в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14044.pdf>

65. Ткаченко Н. В. Вектори побудови пенсійних систем у країнах Європейського Союзу / Н. В. Ткаченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 40. – С. 32–42.

66. Фінанси України: Пенсійний фонд назвав кількість пенсіонерів в Україні. – Дата публікації: 17.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/378360/pf-nazvav-kilkist-pensioneriv-v-ukrayini>

67. Черненко К. П. Вплив пенсійної реформи на економічну ситуацію в Україні / К. П. Черненко. – Тернопіль: Ефективна економіка. – 2015. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4383>

68. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія/М.М. Шумило. – К.: Ніка-Центр, 2016. – 680с.

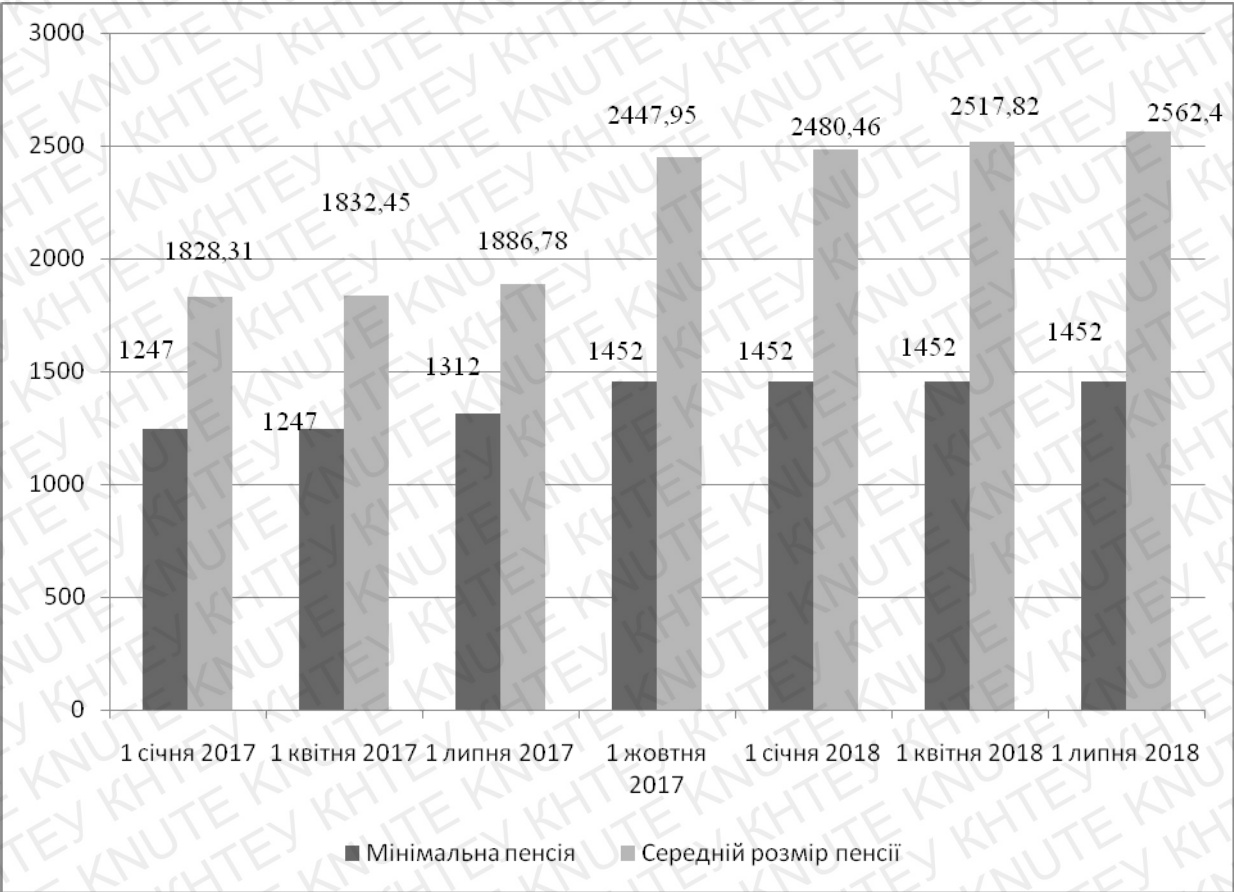
69. Ю. Є. Гуцалова Фінансово-економічна сутність пенсійного забезпечення в Україні / Ю. Є. Гуцалова // Економічний вісник Національного гірничого університету. - 2015. - № 2. - С. 86-93

70. Ярошенко О. М. Недержавні пенсійні фонди як професійні учасники інвестування інноваційного розвитку України / О. М. Ярошенко // Акт. питання прав. регулювання інвестиційних відносин. – К.: Ред. журн. “Право України”. – Х.: Право, 2013. – С. 138-158.

ДОДАТКИ

Додаток А

Розміри середньої та мінімальної пенсій (грн.)

Додаток Б

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів 2015-2017 рр.

Показники	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2016	Станом на 31.12.2017	Темпи приросту, %	
				2016/ 2015	2017/ 2016
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	59,7	62,6	58,7	4,9%	-6,2%
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	836,7	834,0	840,8	-0,3%	0,8%
Загальна вартість активів НПФ, млн.грн.	1 980,0	2 138,0	2 465,6	8,0%	15,3%
Пенсійні внески, всього, млн. грн	1 886,8	1 895,2	1 897,3	0,4%	0,1%
у тому числі:					
від фізичних осіб	80,3	92,2	124,3	14,8%	34,8%
від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0%	0,0%
від юридичних осіб	1 806,3	1 802,1	1 772,3	-0,2%	-1,7%
Пенсійні виплати, всього, млн. грн.	557,1	629,9	696,3	13,1%	10,5%
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	82,2	81,3	78,8	-1,1%	-3,1%
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	872,2	1 080,5	1 455,5	23,9%	34,7%
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	657,0	834,8	1 183,9	27,1%	41,8%
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	215,2	245,7	271,5	14,2%	10,5%

